

کد مقاله: ۱۴۰۴۰۳۰۳۱۲۰۷۸۲۰

تبیین مؤلفه‌های دفاع مقدس در شعر کودک با تکیه بر دو مجموعه شعر «تا رادیو خبرداد» اثر غلامرضا بکتاش و «بچه‌های شهر ما» اثر حمید هنرجو

دکتر کبری نودهی^۱

طیبه جلالی^۲

چکیده

یکی از واقعیت‌های تاریخ معاصر ایران، هشت سال دفاع مقدس است. حق کودکان امروز ماست که با جلوه‌های شورانگیز لحظه‌های دفاع مقدس با بیانی عمیق و قدرتمند، اما در حد فهم و درک خودشان آشنا شوند. شعر به ویژه برای کودکان ظرفیت انتقال بسیاری از مفاهیم مانند، ایثار و فداکاری، شجاعت، توکل، صبر، میهن دوستی و... را داراست، از این رو بررسی اشعاری که با این مضامین، برای کودکان سروده شده و در آنها حساسیت‌های خاص این گروه سنی در نظر گرفته شده، ضروری است. اساس این مقاله بر آن بوده تا به نقد و بررسی دو مجموعه شعر «بچه‌های شهر ما» سروده حمید هنرجو و «تا رادیو خبرداد» اثر غلامرضا بکتاش با مضمون دفاع مقدس در رابطه با مخاطب کودک بپردازد. موضوعات مطرح شده در این مجموعه‌ها عبارتند از: تقدیس و توصیف مقام شهید، جانبازی، بمباران و موشک باران شهرها، ادامه راه شهدا، اصطلاحات و متعلقات جبهه و نمادهای مرتبط با آن.

کلیدواژه‌ها: شعر کودک، دفاع مقدس، غلامرضا بکتاش، حمیدهنرجو.

^۱ گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران.

Kobra.Nodehi@iau.ac.ir

^۲ گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران.

Kobra.Nodehi@iau.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۲۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۲۹

مقدمه

ادبیات دفاع مقدس، بیانگر رشادت‌ها و از خود گذشتگی‌های رزمندگانی است که همه چیز خود را در راه کشور فدا کردند و برای خود هیچ نخواستند. القای این مهم، به مخاطب کودک امروز، کار بسیار دشواری است و نیاز به فرهنگ سازی دارد؛ فرهنگی که در حوزه دفاع مقدس، باید به زیباترین صورت متجلی شود؛ چرا که، پیشرفت و بالندگی کشور بدون گسترش فرهنگ مقاومت، پایداری، ایثار و شهادت ممکن نیست.

شاعران دفاع مقدس همواره، صحنه‌های شورآفرینی از ایثار و از خودگذشتگی رزمندگان جبهه‌ها، خلق کردند. این شورآفرینی به شعر بزرگسال محدود نگردید، بلکه برخی شاعران شعر کودک نیز مضامین دفاع مقدس را وارد شعر و ادبیات کودک کردند.

از جمله رسالت‌های ادبیات دفاع مقدس و به ویژه در شعر کودک، بیان مظلومیت کودکان است. توجه به کودکانی که بمباران شهرها، دوستان و عزیزانشان را از آن‌ها گرفته است و یا جنگ، غم دوری از نزدیکان و یا شهادت آن‌ها را به دنبال داشته است و بیان این درد و داغ به گونه ای که امید از آنان گرفته نشود، بر عهده شاعر کودک است.

اشعاری که کودکان می‌شنوند، بدون شک تأثیر عمیقی در فکر و روحیه، تفکر و قوت تصور آنان می‌گذارد و از طریق شعرهای خوب با بسیاری از ارزش‌های جامعه آشنا می‌شوند، ارزش‌هایی مانند دفاع از میهن در برابر دشمن، جوانمردی، طرفداری از حق و حقیقت و پایداری در برابر سختی‌ها، که اگر در سرودن این شعرها، تمامی دقت، ظرافت، آگاهی و دانشی که مخاطب می‌طلبد، وجود داشته باشد، شعر شنیدن برای کودک از یک سرگرمی دلپذیر فراتر می‌رود و او را با نسلی آشنا می‌کند که با غیرتی شگفت، هشت سال در برابر متجاوزان به خاک میهن، ایستادگی کرد و با آغوش باز، شهادت و جانبازی را پذیرا شد.

بیان مسأله

پس از حمله رژیم بعثی عراق علیه جمهوری اسلامی ایران، باب تازه‌ای از مضامین به روی ادبیات فارسی باز شد و تحول عظیمی در ساختار و خصوصاً مضمون شعر ایجاد کرد، شاعران تصاویر ذهنی خود را از واقعیت‌های جنگ می‌گرفتند و آنچه می‌دیدند و می‌شنیدند مستقیم به مخاطب عرضه می‌کردند و مردم را به فرهنگ شهادت طلبی، تقدیس و توصیف مقام شهید، ادامه راه شهدا، پایداری و مسائلی از این دست تهییج می‌کردند. از جمله این شاعران که به این مسائل پرداخته اند، می‌توان غلامرضا بکتاش و حمید هنرجو را نام برد. در این پژوهش بررسی خواهیم کرد که در شعر شاعران مذکور مضامینی از این دست چگونه به کار رفته است؟ همچنین کدامین مضامین در شعر این شاعران چشمگیرتر است؟

قلمرو ادبیات دفاع مقدس و ارزش‌های آن بسیار گسترده است و به قشر خاصی از جامعه مربوط نمی‌شود. در این میان، کودکان به عنوان یکی از محوری‌ترین اقشار جامعه، از این قاعده مستثنی نیستند. در کنار آگاهی و تلاش، به منظور حفظ ارزش‌های دفاع مقدس، باید حساسیت‌های خاص گروه سنی مخاطب نیز در نظر گرفته شود. به عبارت دیگر، از آنجایی که حفظ ارزش‌های دفاع مقدس و آشنا کردن کودک امروز با مفاهیم انسانی و الهی همچون جانبازی و فداکاری بر دوش همه ما به ویژه شاعران کودک است، شاعران می‌توانند در قالب شعر، مفاهیم عمیقی را در دل و جان مخاطب نهادینه کنند. از این رو وقتی برای کودکان اشعاری با مضمون ایثار و شجاعت و شهادت می‌سرایند رسالت مهمی را بر عهده دارند. در حال حاضر، به لحاظ کمیّت، مجموعه‌های شعر مستقل کودک با موضوع دفاع مقدس از شاعران نام‌آور اندک است. از جمله شاعرانی که در حیطه شعر کودک با موضوع دفاع مقدس مجموعه‌های مستقلی دارند می‌توان به حمید هنرجو، با مجموعه شعر «بچه‌های شهرما» و غلامرضا بکتاش سراینده مجموعه شعر «تا رادیو خبرداد» اشاره کرد. این تحقیق به نقد و بررسی این دو مجموعه شعر با مضمون دفاع مقدس در رابطه با مخاطب کودک می‌پردازد.

پیشینه تحقیق

پرداختن به شعر کودک با مضامین دفاع مقدس، رویکرد بسیار جدیدی دارد. کتاب‌ها، مقالات و پژوهش‌هایی که در آن‌ها به بررسی شعر کودک پرداخته شده است، عموماً شعر کودک و نوجوان، توأمان مورد نقد قرار گرفته است و کمتر تفاوت‌های این دو گروه سنی لحاظ گردیده است. لذا منابع و پیشینه تحقیق به ویژه کتاب‌های مستقل در این زمینه بسیار محدود است. از جمله آثاری که در حوزه نقد و بررسی شعر کودک و نوجوان به رشته تحریر در آمده است عبارتند از:

پروین سلاجقه، (۱۳۸۵) از این باغ شرقی، تهران، کانون پرورش فکری: کتاب حاضر با بررسی دقیق بسیاری از مجموعه‌های شعر کودک و نوجوان و تحلیل آن‌ها مبتنی بر آرایه‌ها و ابزارهای زیباشناسی سخن پارسی و برجسته کردن نقاط قوت و ضعف آن‌ها می‌تواند نمونه‌ای درخور برای بحث‌های بنیادین و ضروری درباره‌ی مبانی نظری شعر کودک و نوجوان فراهم نماید. کمال پولادی (۱۳۸۴) بنیادهای ادبیات کودک، تهران، کانون پرورش فکری: کتاب حاضر زیر مجموعه «مباحث نظری ادبیات کودک و نوجوان» از سوی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، و با هدف تقویت پایه‌های نظری ادبیات کودک و نوجوان و شناخت هر چه بهتر مشخصه‌های بومی و فرهنگ خودی در این شاخه از ادبیات به چاپ رسیده است.

طاهره حسنی (۱۳۹۱) تصویرجنگ در شعر کودکان و نوجوانان، فصلنامه سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی، سال پنجم، شماره پیاپی: بررسی نمادها و مؤلفه‌های دفاع مقدس در شعر کودکان و نوجوانان و بیانی که یک شاعر بزرگسال در آشنا کردن این نمادها به کودک و نوجوان برمی‌گزیند از موضوعاتی است که در این مقاله به آن پرداخته شده است.

مهدی محمدیان (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان بررسی و تحلیل موضوع شهید و شهادت در شعر کودک و نوجوان که در فصلنامه فرهنگی پژوهشی شاهد اندیشه شماره ۱۲، بهار منتشر شده است، برای شعر کودک و نوجوان با موضوع دفاع مقدس سه دوره تاریخی را مطرح می‌کند سپس به بررسی ویژگی‌های هر سه دوره می‌پردازد. در این مقاله اشعار از لحاظ مضمون و ساختار مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

ضرورت و اهداف تحقیق

در این مقاله، نگارندگان تلاش کرده‌اند با بررسی دو مجموعه شعر دفاع مقدس از منظر محتوا از دو شاعر معاصر، مشخص کنند این اشعار تا چه حد در دنیای کودکان جای دارد و این شاعران در تبیین مفاهیم دفاع مقدس و پایداری به کودکانی که سرشار از عاطفه و احساس هستند، تا چه حد موفق بوده‌اند؟ چرا که هرگونه کوتاهی و سهل‌انگاری در آشنایی و شناخت عمیق ارزش‌ها، برای کودکان امروز که آینده‌سازان ایران اسلامی هستند، جبران‌ناپذیر خواهد بود.

معرفی شاعران مجموعه‌های منتخب

الف. غلامرضا بکتاش

غلامرضا بکتاش اردیبهشت ۱۳۵۱ در ملایر به دنیا آمد. او کارشناس زبان و ادبیات فارسی است، تاکنون بیش از ۲۰ کتاب در حوزه کودک و نوجوان منتشر کرده است و جوایز بسیاری به کتاب‌های ایشان اختصاص یافته است. مجموعه‌ی تا رادیو خبر داد، برگزیده بنیاد حفظ آثار و ارزش‌های دفاع مقدس شده است. که در این مقاله به نقد و بررسی آن پرداخته خواهد شد.

ب. حمید هنرجو

حمید هنرجو متولد ۱۳۵۲ در تهران است. اما سال‌های کودکی و نوجوانی خود را در ملایر گذرانده است. این شاعر و نویسنده تلاش‌گر، دانش‌آموخته رشته زبان و ادب فارسی است و دارنده نشان درجه دو هنری از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است. اولین کتاب هنرجو «سوار بر بال» نام دارد که در سال ۷۲ برای نوجوانان منتشر شد و تاکنون تعداد این کتاب‌ها

به هفتاد جلد رسیده است و بیشتر آن‌ها برای کودک و نوجوانان است. در این مقاله مجموعه شعر بچه‌های شهر ما از این شاعر گرانمایه برای نقد و بررسی انتخاب گردید.

تبیین مؤلفه‌های دفاع مقدس در مجموعه‌های «بچه‌های شهر ما» و «تا رادیو خبر دا» دفاع در جنگ هشت ساله ما به آن خاطر مقدس بود که جلوه‌هایی از جنگ حق علیه باطل به شمار می‌رفت، جنگ حق و باطل نیز هشت ساله و یا هشتاد ساله نیست و از منازعهٔ هابیل و قابیل، تا آخرین رویارویی حق و باطل در جریان است. پس شعر جنگ تمام شدنی نیست، اما در هنگام صلح تکلیف شاعر جنگ چه می‌شود؟ حالا که دیگر از بمباران شهرها و کودکان مجروح و شهید زیر آوار خبری نیست! در اینجا است که شعر مقاومت، معنای واقعی خود را پیدا می‌کند و می‌تواند ادامهٔ طبیعی شعر جنگ به شمار آید. آنچه در شعر این شاعران کودک باید جلوه‌گر باشد، توجه به کودکانی است که باید در زمان صلح، پایداری را بیاموزند، و هرگز از آرمان‌ها و ارزش‌های دفاع مقدس دور نشوند» (مهدی‌نژاد، ۱۳۸۹: ۲۵).

از آنجا که شعر و ادبیات، آیینهٔ تمام‌نمای وقایع و حوادث و اوضاع جامعه است، طبیعی است که تصویر این واقعیت‌ها، باید در شعر منعکس شود و شعر کودک و نوجوان نیز خالی از تصویر این وقایع نخواهد بود. اکنون که کشور، مراحل دشوار و روزهای خون و حماسه را پشت سر گذاشته و در مرحله ثبات و آرامش است، وظیفهٔ انتقال بخشی از خاطرات، ارزش‌ها و حماسه‌های فرزندان این مرز و بوم، بر دوش شاعران کودک است. محورهای مهم این دو مجموعه شعر عبارتند از:

تقدیس و توصیف مقام شهید و شهادت

«فرهنگ شهادت همواره ستودنی ست و انتقال این فرهنگ به کودکان کاری عظیم است، شاعران کودک وظیفهٔ درونی کردن ارزش‌های ناب دفاع مقدس را بر عهده دارند و در تلاشند با مفاهیمی ساده و در خور درک کودکان یاد و نام شهدا را در دل و جان آنها زنده نگاه دارند. از آنجایی که کودکان و نوجوانان همانند بزرگسالان، با از دست دادن یکی از نزدیکان یا دوستان خود سخت اندوهگین می‌شوند، شعر به آن‌ها کمک می‌کند تا برخی از کشمکش‌های ناشی از مرگ را تجزیه و تحلیل کنند» (محمدیان، ۱۳۹۱: ۷۵) به نمونه‌هایی از این مضامین در دو مجموعه، اشاره می‌کنیم:

– امشب دوباره در اتاق کوچک خود/ پروانه با احساس انشا می‌نویسد/ می‌بارد امشب آسمان چشم‌هایش/ چون دارد از پرواز بابا می‌نویسد (هنرجو، ۱۳۸۲: ۲۴)

هنرجو، در این نمونه دریاچه‌ای تازه از مفهوم شهادت را که همان بال گشودن و رهایی است در برابر نگاه کودک می‌گشاید، کودکی که پدرش به درجه رفیع شهادت نایل شده، همواره

پدر را در اوج پرواز می بیند. یا این شعر غلامرضا بکتاش که نحوه شهادت حسین فهمیده - نوجوان شجاع و انقلابی - را در میدان نبرد این گونه روایت می کند:

- افتاد بر خاک / یک تانک دشمن / با پاتک تو / گل کاشت آن روز / در خاک ایران / نارنجک تو / شاید اگر من / جای تو بودم / ترسیده بودم / ای کاش من هم / اندازه تو / فهمیده بودم (بکتاش، ۱۳۸۷: ۷)

که البته ایهام لطیف آن را در واژه فهمیده نباید از نظر دور داشت.

توصیف جنگ و روزهای حماسه

در این دسته، سروده‌هایی قرار می‌گیرد که شاعر تصویری کلی همراه با توصیفاتی شاعرانه از روزهای جبهه و جنگ ارائه می‌دهد. در این شعرها همواره بر شجاعت و ایثار و فداکاری‌های رزمندگان در صحنه‌های جبهه، تأکید می‌شود:

- ایستادن را نخل / از شما یاد گرفت / دشت با تکبیرش / شوق فریاد گرفت (هنرجو، ۱۳۸۲: ۶)

بمباران و موشک باران شهرها

بمباران و موشک باران شهرها نیز که شهادت مظلومانۀ کودکان و مردم مظلوم غیر نظامی را در بر داشت از جمله موضوعات شعر کودک دفاع مقدس است. «در جنگ ایران و عراق، دشمن ناجوانمردانه وارد جنگ شد به گونه‌ای که دامنه این جنگ به شهرها نیز کشیده شد و غیرنظامیان به ویژه کودکان بسیاری قربانی شدند. این موضوع بازتاب زیادی در شعر کودکان داشته است. کودکان بی گناه و بی دفاع مورد حمله‌های موشکی دشمن قرار می‌گرفتند و در حین بازی در خانه، کوچه و یا مدرسه با بمباران هوایی دشمن به شهادت می‌رسیدند» (حسینی و سیدرضایی، ۱۳۹۱: ۱۵۳) حمید هنرجو در راستای بیان این موضوع خاطرات گذشته را مرور می‌کند، خاطرهای که هیچگاه فراموش نخواهد شد:

- موشکی نشست آن روز / توی کوچه‌ای بن بست / کودکی به خون غلتید / من هنوز یادم هست (هنرجو، ۱۳۸۲: ۱۲)

یا این شعر:

- یک بمب مثل کوسه / در حوض آب افتاد / بیچاره ماهی من / بیرون پرید و جان داد (بکتاش، ۱۳۸۷: ۱۶)

نیز در شعری دیگر از غلامرضا بکتاش به همین موضوع پرداخته شده:

- دیشب گلوی کوچه / از بوی خاک شد پر / روی سر زمین ریخت / یک کوه سنگ و آجر (بکتاش، ۱۳۸۷: ۱۲)

که شاعر برای نشان دادن اثرات بمباران، از عبارت «پرشدن خاک در گلوی کوچه» بهره گرفته است و برای نشان دادن شدن خرابی حاصل از بمباران از عبارت فرو ریختن «یک کوه سنگ و آجر» بر «سر زمین» استفاده کرده است.

استقامت و پایداری جانبازان

جانبازان از قهرمانان شعر کودکان هستند از این رو بارها در شعر کودکان، شاهد تصویری از یک جانباز هستیم. «شاعر در کنار بیان مشکلات جانبازان، صفاتی مثبت از قبیل صبر، عزت نفس، روحیه قوی و... را نیز به تصویر می کشد. توصیف حالت معنوی جانباز در حال نماز و عبادت با وجود از دست دادن عضو و یا عضوهایی از بدن نیز در شعرها نیز مشهود است» (حسنی و سیدرضایی، ۱۳۹۱: ۱۵۳)

- آن شب پدر دوباره/ گل گفت با خدایش/ اما نرفت بالا/ گلدسته دعایش (بکتاش، ۱۳۸۷: ۴)
در این شعر، از استقامت جانبازی سخن گفته شده که با وجود نداشتن عضوی از بدن، اما همچنان به اقامه نماز پایبند بوده و با معبود خویش گرم گفت و گو شده است.

راه و پیام شهدا

یکی از اصلی ترین اهداف سرودن شعر کودک با موضوع دفاع مقدس، تأکید بر ادامه راه شهدا، زنده نگهداشتن آرمان ها و پیام آن ها است. شهیدانی که عارفانه کوچیدند، تا عزت و آزادگی، سرافرازی و غرور ملی باقی بماند. با تبیین راه شهدا و انتشار پیام های والای انسانی و اسلامی آن هاست که شعر، ارزش واقعی خود را پیدا می کند، چنانکه هنرجو به این مطلب اشاره کرده است:

- از حسین شهر ما / قصه گفتن ساده نیست/ چون که با کوچیدنش/ آسمان حتی گریست
(هنرجو، ۱۳۸۲: ۱۰)

«حسین شهر ما» یادآور حسین فهمیده است. نوجوانی که فداکاری او و بستن نارنجک به خود برای منهدم کردن تانک دشمن، او را در ذهن ها جاودانه کرده است. حسینی که قرار است الگوی نوجوانان در راه حفظ و وطنش باشد.

یا در این شعر بکتاش که اگر چه به طور مستقیم شاهد پیام «ادامه دادن راه امام و شهدا» نیستیم، اما نشان دادن ارزش کاری که حسین فهمیده انجام داده، کاملاً مشهود است:

- شاید اگر من/ جای تو بودم/ ترسیده بودم/ ای کاش من هم/ اندازه تو/ فهمیده بودم
(بکتاش، ۱۳۸۷: ۷).

اعتقادات مذهبی رزمندگان و جانبازان

اعتقادات مذهبی رزمندگان و جانبازان زبانزد همگان است. این معنویت که همان راز و نیاز با خداوند و امید به امدادهای الهی همراه با توکل و تهجد و توسل بود باعث گردید، انسان‌هایی تربیت شوند که مظهر ایثار و اخلاص و شهادت‌طلبی باشند. برخی از اعتقادات مذهبی به کار رفته در مجموعه‌های منتخب عبارتند از نماز گزاردن و خواندن قرآن:

- وقت رکوع رفتن / اصلاً نشد پدر خم / تسبیح اشک او را / آن شب نگاه کردم (بکتاش، ۱۳۸۷: ۴)
در این بند پشت سرهم بودن اشک را بیان نموده که حس معنوی برخاسته از حالت نماز را تداعی می‌کند. پدری که جانباز است و پایش خم نمی‌شود، اما خالصانه به نماز ایستاده است. - وقت قرآن خواندنش / رود خود را می‌رساند / یک فرشته از بهشت / زود خود را می‌رساند (هنرجو، ۱۳۸۲: ۱۰)

نکته قابل ملاحظه در این بند، توجه به صوت قرآن در کنار درک مفاهیم آن می‌باشد و شاعر، زیباخوانی را از ذهن دور نگذاشته و توصیفی از قرآن خواندن رزمنده را به نمایش می‌گذارد که گویی رودها و فرشته‌ها که هریک به ترتیب عنصری از زندگی زمینی و آسمانی هستند، جذب خواندن قرآن او شده‌اند.

یادگاری‌های شهید

شهدا از جان خود که بزرگترین سرمایه خداوندی ست در راه تحقق عشق و ایمان‌شان گذشتند و این گذشت و فداکاری والاترین یادگاری ست که از آنان به جا مانده است، در شعر شاعران کودک، در کنار این یادگار ارزشمند که بدون قیاس است از یادگاری‌هایی مانند: تسبیح، چفیه، پوتین و... نیز نام برده می‌شود که شاعر کمتر به جنبه مادی آن یادگار توجه دارد بلکه به روح و درون آن متمرکز می‌شود و کودک آن را ارزشمندترین چیزها برای خود قلمداد می‌کند و چون تکه‌ای از وجود عزیزی می‌داند که حالا پیش او نیست. به عنوان نمونه به برخی از این یادگاری‌ها اشاره می‌شود:

الف. چفیه

- این چفیه است، چفیه/ خوشبو و پاک و زیباست / این چفیه صمیمی / یک یادگار باباست (هنرجو، ۱۳۸۲: ۴)

ب. عکس

- باز امشب عکست / با دلم چیزی گفت / توی باغ چشمم / غنچه اشک شکفت (هنرجو، ۱۳۸۲: ۶).

گفت و گو با عکس بجا مانده از شهید، نشان از زنده بودن یاد و خاطره او در دل فرزندش است.

ج. نامه

- روزهای آخر/ که برایم می خواند/ نامهات را مادر (هنرجو، ۱۳۸۲: ۶)
نامه به دلیل مکتوب شدن، ماندگاری و تأثیر آن بیشتر از گفت و گوست، به همین دلیل، عاطفه
برخاسته از خواندن آن معمولاً محسوس تر از یادگاری دیگر می باشد.

استفاده از نام سلاح های جنگی

هر چند عده ای بر این اعتقادند، که کلمات شعر کودک باید تراش خورده و زیبا باشد، اما هنر
شاعرو بویژه شاعر دفاع مقدس این است که از سیل کلماتی که به قولی شاعرانه نیستند،
استفاده کند، که تا جای امکان، هم از زیبایی شعر کاسته نشود و هم رسالت یک شاعر دفاع
مقدس به انجام رسیده باشد؛ در اینجاست که چگونه به کارگیری کلمات، خودنمایی می کند.
در این قسمت به تعدادی از ادوات جنگی اشاره می شود که شاعر با به کارگیری آن تلاش
می کند تصویری شفاف از جنگ - و البته در خور درک و فهم کودکان - برای کودکان به
نمایش بگذارد:

الف. تانک

- تانک ها سه تا سه تا / روبروی ما قطار / چشم های ما پر از / سیم های خاردار (بکتاش، ۱۳۸۷:
۱۵)

تانک و سیم خاردار هر دو از ابزارهای جنگی هستند، که در این بند به کار رفته است و حالت
محاصره را تداعی می کند.

ب. آرپی جی

- وزن او کمی کم است / فکر آرپی جی است / فکر فتح تانک هاست / مصطفی بسیجی است
(بکتاش، ۱۳۸۷: ۱۱)

به کارگیری آرپی جی، با تمام آهنی بودنش با هم قافیه شدن با بسیجی، تلطیف شده است.

پ. تفنگ

- از سر تفنگ من / شد بلند باز دود / چون سلام تانک ها / بی جواب مانده بود (بکتاش، ۱۳۸۷:
۱۵)

در این بند با تشخیصی که در تانک وجود دارد، این لفظ به ظاهر خشن را شاعرانه بیان نموده
است.

ت. بمب

- یک بمب مثل کوسه / در حوض خانه افتاد / یک دفعه ماهی من / بیرون پرید و جان داد (بکتاش،
۱۳۸۷: ۱۶)

شاعر ناگهانی بودن بمباران را در آن دوران با افتادن کوسه در حوض نشان می‌دهد که موجب جان دادن ماهی‌ها شده است. کوسه‌ای که هم هیبت وحشتناکی دارد و هم با خودش ترس و دلهره می‌آفریند.

ث. خمپاره

- آن همه آتش و دود/ آن همه خمپاره/ چه تلاشی می‌کرد/ دشمن بیچاره(هنرجو، ۱۳۸۲: ۱۴)
در این شعر نیز شاعر از واژهٔ خمپاره استفاده کرده تا فضای جنگ را ملموس‌تر نشان دهد.

ج. نارنجک

- گل کاشت آن روز/ در خاک ایران/ نارنجک تو (بکتاش، ۱۳۸۷: ۱۱)
در این سه‌گانی از بکتاش، شاهد کاربرد نارنجک در شعر هستیم، نارنجکی که با آن حماسه‌ای بزرگ آفریده شده است.

نتیجه‌گیری

شاعران کودک، این برهه از تاریخ کشورمان در تلاشند تا مفاهیمی چون دفاع از سرزمین که در نهاد هر انسان آزاده‌ای وجود دارد، ایثار و شهادت و استقامت جانبازانی که سخت‌ترین شرایط جسمانی را می‌گذرانند، اما همچنان استوار باقی مانده‌اند، با ظرفیتی خاص در شعرهایشان به کار گیرند و همواره به یاد دارند، که باید امید و نگاه روشن به فردا در شعرهایشان موج بزند و مجموعه‌های مورد بررسی با وجود تنوع مضمون تا حد بسیاری این مهم را رعایت کرده بودند.

مشخصه اصلی دو مجموعه مورد بررسی بیان حماسه آفرینی، رشادت، مردانگی و دلیری انسان‌هایی است که در شرایط سخت جنگ تحمیلی به جبهه‌ها شتافتند و حماسه ساز شدند. با توجه به گروه سنی کودک، مضمون بمباران شهرها و شهادت کودکان بی‌گناه و بی‌دفاع، در مجموعه «تا رادیو خبرداد» از غلامرضا بکتاش بسامد بیشتری دارد. استفاده از نام سلاح‌های جنگی در مجموعه‌ها به گونه‌ای است که شاعران این مجموعه‌ها سعی کرده‌اند تا حد بسیاری از خشونت آن‌ها بکاهند، مانند بازی‌های کودکانه که در آن بچه‌ها از سلاح‌های اسباب‌بازی استفاده کرده‌اند و همین بازی، تا حد بسیاری از خشونت سلاح‌ها می‌کاهد. سخن آخر اینکه، مجموعه‌های مورد بررسی، حکایت از شناخت سراینده‌گان این دو مجموعه از روحیات کودکان دارند و شاعران این مجموعه‌ها با وسواس بیشتری قلم زده‌اند تا بتوانند تا حد مطلوبی از شعار زدگی فاصله بگیرند.

منابع و ماخذ

- ایمن، لیلی و دیگران. (۱۳۵۲). *گذری بر ادبیات کودکان*. تهران: شورای کتاب کودک
بکتاش، غلامرضا. (۱۳۸۷). *تا رادیو خبر داد*. تهران: پالیزان.
سامانیان، مصیب. (۱۳۸۱). *نگاهی به ادبیات کودکان و نوجوانان*. مشهد: پژوهش توس.
شعاری‌نژاد، علی‌اکبر. (۱۳۷۰). *ادبیات کودکان*. چاپ پانزدهم، تهران: مؤسسه اطلاعات.
شفیعی کدکنی، محمدرضا. (۱۳۵۰). *صور خیال در شعر فارسی*. تهران: نیل.
شمیسا، سیروس. (۱۳۷۶). *بیان*. تهران: فردوسی.
قزل ایاغ، ثریا. (۱۳۸۳). *مواد و خدمات کتابخانه‌ای برای کودکان و نوجوانان، ثریا*. تهران: سمت.
کیانوش، محمود. (۱۳۵۵). *شعر کودک در ایران، نقد و بررسی*. تهران: آگاه.
مهدی‌نژاد، امید. (۱۳۸۹). *شعر جنگ، کدام جنگ؟*. تهران، ماهنامه‌ زمانه، شماره ۴ و ۵.

محمدیان، علی. (۱۳۹۲). *شعر جنگ و کودک کتاب‌ماه، کودک و نوجوان*. تهران: کانون پرورش فکری.

هانت، پیتر. (۱۳۸۲). *مقدمه‌ای بر ادبیات کودکان*. ترجمه بهاره خشی، مریم طاهریان و علیرضا ابراهیم‌آبادی. تهران: آرون.

هنرجو، حمید. (۱۳۸۲). *بچه‌های شهر ما*. تهران: به نشر.

Explanation of the Components of the Sacred Defense in Children's Poetry with Emphasis on Two Poetry Collections: "Ta Radio Khabar Dad" by Gholamreza Baktash and "Bachch-haye Shahr-e Ma" by Hamid Honarjoo

Abstract

One of the realities of Iran's contemporary history is the eight-year Sacred Defense (Iran-Iraq War). It is the right of our children today to become acquainted with the inspiring manifestations of the Sacred Defense moments through a profound and powerful narrative, tailored to their level of understanding. Poetry, especially for children, possesses a significant capacity to convey numerous concepts such as altruism, sacrifice, courage, reliance on God, patience, patriotism, and more. Therefore, examining poems written for children with these themes, while considering the specific sensitivities of this age group, is essential. The foundation of this article is to critique and review two poetry collections, 'Bachch-haye Shahr-e Ma' (The Children of Our City) by Hamid Honarjoo and 'Ta Radio Khabar Dad' (Until the Radio Announced the News) by Gholamreza Baktash, focusing on the Sacred Defense theme in relation to the child audience. The themes addressed in these collections include: the sanctification and description of the martyr's status, self-sacrifice, the bombing and missile attacks on cities, continuing the path of the martyrs, the terminology and belongings of the warfront, and related symbols.

Keywords: Children's Poetry, Sacred Defense, Gholamreza Baktash, Ta Radio Khabar Dad, Hamid Honarjoo, Bachch-haye Shahr-e Ma